

MILLIY G'OYA VA MAFKURAVIY YANGILANISH DAVRI

*Malikov Behzodjon
Mangliev Shoxruz Raxmon ógli
TDTrU talabasi*

Mustaqillik bilan boshlangan o'tgan yigirma yil davomida jamiyatimiz hayotning barcha sohalarida tub ijobiy o'zgarishlar bo'lib, o'tish davri (1991-2000 yillar) g'oya va mafkura sohasidagi mazmun-mohiyati bilan alohida orin egallaydi. O'tish davrining zarurligi g'oya va mafkura nuqtai nazaridan quyidagilar bilan xarakterlanadi: 1) ong va tafakkurda milliy g'oya bilan bog'lik maqadlarni olib kirish oson bo'lmaganligi bois, ma'lum vaqt (davr) talab etilishi; 2) davlat va jamiyat qurilishi sohalarini, u to'g'risidagi tushuncha va qarashlarni

Yangidan ko'rib chiqish, uning yangicha konsepsiyasini ishlab chiqish; 3) jamiyatga zorlik bilan kiritilgan eski mafkura asoratlarining zararli, yot va begona ekanligini tushuntirishga xizmat qiladigan madaniy-g'oyaviy muxit yaratish; 4) mamlakatda yangi, bozor iqtisodiyotiga asoslangan jamiyatning iqtisodiy-ijtimoiy negizlari to'g'risidagi g'oya va maqsadlarni, uni amalga oshirish yo'nalishlari, tamoyillarini belgilab olish, xuquqiy asoslarini ta'minlab berish.

Jamiyat bir ijtimoiy-tarixiy bosqichdan ikkinchisiga o'tayotganida ayrimlarda ruxiy tushkinlik, hayotdan bezish, ideallarda, kelajakka, adolatning muqarrarligiga ishonchsizlik ham paydo bo'ladi. Shuning uchun jamiyatning bir siyosiy tizmidan ikkinchisiga o'tishda fikriy yangilanishlar, g'oya va mafkura sohasidagi o'zgarishlar muhim ahamiyat kasb etadi. O'tish davri nuqtai nazaridan yondashganda bu ong va tafakkurdagi o'zgarishlarning onson kechmasligi kechmasligi bilan bog'liq hodisadir. Ya'ni, avvalo ong va tafakkurda yangi fikrning shakillanishi, g'oyadagi ijobiy o'zgarishlar; ikkinchidan, bu aniq maqsad va vazifalar, belgilangan rejalarda o'z ifodasini topishi; uchinchidan, oldingi siyosiy tizimda amal qilgan fikr, g'oya va mafkuraviy tamoyillar yangi tizim oldiga qo'ygan maqsadlariga mos kelmasligi; to'rtinchidan, jamiyatda yangi fikr, g'oya va mafkura sohasigadi yangilanishlar bir zumda amalga oshmasligi bois ong va tafakkurda ham o'tish davri kechishi bilan bo'g'liq.

Islom Karimov rivojlanishning g'oyaviy-mafkuraviy jihatlari haqida shunday deydi "Odamlarning ming yillar davomida shakllangani dunyoqarashi va mentalitetiga asoslangan, ayni shu xalq, shu millatning kelajagi va uning dunyodagi urnini aniq ravshan belgilab berishga xizmat, qiladigan kechagi va ertangi kun o'rtasida o'ziga xos ko'prik bo'lishiga qodir g'oyani men jamiyat mafkurasi deb bilaman". Mazkur "ko'prik" kechagi va ertangi kun o'rtasi – o'tish davrida qarashdagi yangicha g'oyaviy yondashuv bo'lib, nafaqat o'tish davri bilan bo'g'liq muhim islohatlatni amalga oshirishga, balki mamlakatda demokratik huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini qurish

vazifalarini bajarishga xizmat qilmoqda. Mamlakatimizda g'oya va mafkura sohasida amalga oshgan o'zgarishlar to'g'risidagi muayyannazariy hamda konseptual g'oyalarni taxlil etganda ijtimoiy hayotning bir biri bilan uzviy bog'liq ikki bosqichda ko'zga tashlanadi. Birinchisi, 1991-1992 yillar (Mustaqillikning qo'lga kiritilishidan Ozbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi qabul qilinishigacha), ikkinchisi, 1992 yil dekabrda 2000 yilgacha bo'lgan davr. har ikki bosqichdagi o'ziga xos ijtimoiy hayot umuman ijtimoiy o'tish davriga bog'liq bo'lsa-da, ularning ayrim xususiyatlarini amalga olishni taqazo etadi

1991-1992 yillar g'oya va mafkura sohasida jamiyat ijtimoiy xayoti amal qiladigan g'oyaviy, mafkuraviy tamoyillarni aniqlash, uning huquqiy asoslarini ishlab chiqish bilan bog'liq bo'lib, O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida o'z ifodasini topdi, ya'ni ijtimoiy hayot siyosiy institutlar, mafkuralar va fikrlarning xilma-xilligi asosida rivolanishi, hech qaysi mafkura davlat mafkurasi sifatida o'rnatilishi mumkin emasligi qonun bilan belgilandi. Bu huquqiy, ijtimoiy-siyosiy nuqtai nazardan katta ahamiyat kasb etib, birinchidan, sobiq totalitar tuzumga xos yagona mafkuraviy tamoyillardan voz kechilganligini anglatadi. Ikkinchidan, ijtimoiy hayot mafkuraviy plyuralizmga o'tilganligini bildiradi. Uchinchidan, jamiyatning yangi, ya'ni milliy g'oyaning asosiy tushuncha va tamoyillariga asoslana boshlaganligi uning "kommunistik goya"dan tubdan farq qilishini anglatadi. To'rtinchidan, davlat mafkurasidan voz kechilganligi hech qanday mafkura davlat mafkurasi bo'la olmasligini ifodalaydi. Beshinchidan, milliy g'oyaning jamiyat mafkurasi sifatida amal qilishi ijtimoiy hayot sohalarini g'oyaviy jixatdan to'g'ri va xolisona idrok etishga qaratilganligi bilan farq qiladi xamda o'tish davri vazifalarini samarali amalga oshirishga ko'maklashadi.

Ijtimoiy xayotning fikrlar va mafkuralar xilma xilligiga asoslanishi va g'oyaviy-malakuraviy yangilanishlar mamlakat xayotida tub o'zgarishlarni amalga oshirish omili bo'lib xizmat qiladi. G'oya, mafkura-ijtimoiy bashorat funktsiyasini bajargani tufayli millat, xalqning ma'rifatparvar tajribali, bilimli qatlami uni kishilar ongi va qalbiga singdirishga intiladi. O'tish davrida g'oyaviy-mafkuraviy yangilanishga extiyoj seziladi, u zaruratga aylanadi, extiyoj va zarurat, o'z navbatida, tafakkur o'zgarishiga turtki bo'ladi. Fikrlar rangbarangligini qaror toptirish- demokratik jamiyat barpo etishning asosiy sharti bo'lganligi bois, demokratiya davlat va jamiyat qurilishi, uni idora etishning eng maqbul shakli sifatida har bir fuqaroga o'z qarashlari, fikrini erkin ifoda etish uchun sharoit yaratadi. Bu esa insonning mamlakat siyosiy-ijtimoiy, madaniy, iqtisodiy hayotidagi ishtirokini, qonunlarni ishlab chiqish va xayotga joriy etishdagi faolligini ta'minlaydi. Milliy g'oyamizning ushbu tamoyili olamdagi turli-tumanlik bilan insoniyat dunyosidagi xilma-xillikning, odamlar fikrlashi, Orzu-umidlari, g'oya va maqsadlari sohasidagi rang-baranglikning uyg'unligini ifodalaydi.

O'zbekiston ijtimoiy hayotining g'oyaviy-mafkuraviy yangilanishi hamda fikrlar, mafkuralar xilma-xilligiga asoslanishi bizningcha, quyidagi xususiyatlar bilan

tavsiflanadi: 1) Demokratik jamiyatga o'tish jarayonida alohida axamiyat kasb etishi; 2) o'tish davridan keyingi modernizatsiya jarayonida plyuralizmning o'zi ham takomillashib borishi; 3) u mamlakatning strategiyasi, demokratiyaning muhim jihatlari: xukquqiy davlat va fuqarolik jamiyati qurish maqsadlariga xizmat qilishi bilan uzviy bog'lik ekanligi. Jamiyatning g'oyaviy-mafkuraviy yangilanishi, fikrlar xilma-xilligini amalga ta'minlash va unga erishish o'tish davri bilan bog'liq jarayon ekanligi yana shu bilan xarakterlanadiki, u o'ziga xos evolyutsiyasiga, rivojlanish dinamikasi va tadrijiy bosqichlariga ega. Shuning uchun ham isloxotlarni bosqichma-bosqich amalga oshirish g'oya va mafkuraviy o'zgarishlar bilan bog'liq voqelikdir. Bu uziga xos ob'ektiv va sub'ektiv omillarni ham taqozo etadi. Chunki ijtimoiy hayotda fikrlar, mafkuralar xilma-xilligiga erishish stixiyali amalga oshmaydi. Bu jarayon yangi sharoitni tushunishni, u bilan hisoblashishni, unga toqat qilish madaniyatining ham shakllanishini taqozo etadi. Mustaqillik tufayli o'tish davrida g'oya va mafkuraning mazmun-mohiyati o'zgarib, takomillashib, jamiyat hayoti sohalari, negizlarini yangicha tushunish uchun o'ziga xos taraqqiyotning ilmiy-nazariy konsepsiyasi bo'lib xizmat qila boshladi. O'tish davrining ilk bosqichida g'oya va mafkura, milliy g'oya hamda jamiyat mafkurasi, uning negizlari bilan bog'lik qarashlarning zarurligi keng jamoatchilikka yetkazildi. Bu ong va tafakkurda mustahkam o'rin olgan "kommunistik g'oya" stereotiplarining o'rniga yangi g'oya, qarash va maqsadlar bilan bog'lik tushuncha, tamoyillarning kirib kelishiga, unga ishonch va e'tiqod uyg'otishiga asos yaratdi. Odamlarda milliy g'oya va mafkura bilan bog'liq maqsadlar shaklanishi uchun muhim omil sifatida namoyon bo'la bosh ladi, jamiyat hayotida mustaqillik mafkurasining zarurligi to'g'risida aniq tasavvur va qarashlar, ishonch va etiqodning shakllanishiga ijobiy tasir ko'rsatdi. Bu davr fikrlar va mafkuralar xilma-xilligi asosida milliy g'oyaning asosiy tushuncha va tamoyillarini ilmiy ishlab chiqish va hayotga joriy etish bosqichi sifatida axamiyatlidir.

O'tish davrining asosiy mazmuni milliy g'oya va mafkura nuqtai nazdridan yondashganda quyidagilarda o'z ifodasini topdi: birinchidan, jamiyat ijtimoiy hayoti mafkuralar va fikrlar xilma-xilligi asosiga qurildi: ikkinchidan, O'zbekistonning mustaqil taraqqiyotida milliy g'oya negizlari, ya'ni milliy-madaniy xususiyatlar e'tirof etildi; uchinchidan, uni amalga oshirish uchun ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, g'oyaviy yo'nalishlarda chora-tadbirlar ishlab chiqildi. Jamiyat hayotining barcha sohalari milliy g'oya asosida qayta ko'rib chiqildi. Ular: ta'lim va tarbiya; fan va ilmiy muassasalar; madaniyat va madaniy- ma'rifiy muassasalar; adabiyot va u san'at; din; jismoniy tarbiya va sport; urf-odat, marosim va bayramlar; oila; mahalla; mehnat jamoalari; siyosiy partiyalar; nodavlat- notijorat tashkilotlari; ommaviy axborot vositalariga tegishlidir. Boshqacha aytganda, ijtimoiy hayotda g'oya va 2 mafkura yangicha ma'no-mazmun kasb etib, davlat mafkurasi maqomidan jamiyat mafkurasi maqomiga o'tkazildiki, bu davrda "jamiyat mafkurasi" degan atama paydo bo'ldi.

Xulosa qilib aytganda, birinchidan, o'tish davri vazifalari g'oya va mafkura sohasida xam tub o'zgarishlar bo'lishini taqozo etadi. Bu jamiyatda amal qilib kelgan eski mafkura aqidalarining yangi. Mustaqillik talablariga mos kelmaganligi bilan uzviy bog'lik.

Ikkinchidan, milliy g'oya tamoyillari "kommunistik goya" tamoyillaridan tubdan farq qiladi. Jamiyat ijtimoiy hayotining mafkuralar va fikrlar xilma-xilligiga asoslanishi ijtimoiy hayotda g'oyaviy-mafkuraviy o'zgarishlarni amalga oshirish uchun o'tish davrini zarur qilib qo'yadi. Bu «kommunistik g'oya» negizlaridan xalos bo'lish, yangi milliy g'oya negizlariga o'tish davridir.

Uchinchidan, o'tish davrining zarurligini, g'oya va mafkuraga bo'lgan o'zgarishlar, yangicha qarashlar taqozo etdi. Bu davlat mafkurasidan voz kechish, iqtisodiyotni mafkuradan xalos etish uchun lozim bo'lgan huquqiy me'yoriy asoslarni yaratish, odamlar ong va tafakkurining yangicha yo'nalishda shakllanishini ta'minlay oladigan qarashlar hamda kontseptsiyalarni ishlab chiqish va hayotga tatbiq etish bilan bog'liq.

To'rtinchidan, o'tish davri ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-ma'rifiy sohalarni milliy g'oyaning asosiy tushuncha va tamoyillari asosida qayta rivojlantirish ma'naviy tiklanish davri hisoblanadi. Bu davr jamiyat a'zolari ong va tafakkuri, dunyo qarashi, ishonch va e'tiqodida ijobiy o'zgarishlar, yangilanishlar yuz berganligi bilan xarakterlidir.

REFERENCES

1. Бехзоджон Куролович Маликов ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ ХИЗМАТИНИ ТАРТИБГА СОЛИШДАГИ МУАММОЛАР // Academic research in educational sciences. 2021. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zbekistonda-davlat-hizmatini-tartibga-solishdagi-muammolar> (дата обращения: 20.12.2022).
2. Маликов, Б. Қ. (2021). ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ ДАВЛАТ ХИЗМАТЛАРИГА ДОИР СИЁСИЙ ҚАРАШЛАРИ. Scientific progress, 1(4), 207-212.
3. Маликов, Б. Қ., & Икромов, Д. Р. Ў. (2022). ШАРҚ ТАЪЛИМОТИДА ҚОНУН УСТУВОРЛИГИ ҒОЯЛАРИ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 483-487.
4. Маликов, Б. Қ. (2021). ЁШЛАРНИ САЛБИЙ МАФКУРАВИЙ ТАХДИДЛАРДАН ХДМОЯ КИЛИШ-ДАЁТИЙ ЗАРУРИЯТ YANGI O'ZBEKISTONDA ILM-FAN VA TA'LIM ILMIY-METODIK JURNALI. ISSUE, 1(1), 202-206.
5. Маликов, Б. Қ., & Абдураимов, О. Қ. Ў. (2022). ХУҚУҚИЙ БАРКАМОЛЛИК ВА МАЪНАВИЯТ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 449-453.
6. Маликов, Б. Қ., & Дехқонбоев, Ш. Б. Ў. (2022). ХУҚУҚИЙ МАДАНИЯТ ХУҚУҚИЙ ДЕМОКРАТИК ДАВЛАТ БАРПО ЭТИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 462-466.
7. Маликов, Б. Қ., & Эшқурбонов, А. И. Ў. (2022). АДОЛАТЛИ ЖАМИЯТДА ОДИЛ СУД СИФАТИ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 467-472.

8. Маликов, Б. Қ., & Хамроқулов, Б. К. Ў. (2022). ЎЗБЕКИСТОН КОНСТИТУЦИЯСИДА ИНСОН ВА ТАБИАТ ҚАДРИ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 473-478.
9. Маликов, Б. Қ., & Хамроқулов, С. К. Ў. (2022). ИСЛОМ КАРИМОВ АСАРЛАРИДА КОНСТИТУЦИЯ ВА ҚОНУН УСТУВОРЛИГИ ҒОЯЛАРИ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 479-482.
10. Маликов, Б. Қ., & Болиева, Н. Қ. Қ. (2022). ХУҚУҚИЙ НИГИЛИЗМНИНГ ИЖТИМОЙ ХАВФИ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 458-461.
11. Маликов, Б. Қ., & Бўриев, З. Б. Ў. (2022). ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА ХУҚУҚИЙ ОНГНИНГ АҲАМИЯТИ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 454-457.
12. Mustaeva, G. S., Saidivalieva, V. S., & Ataeva, G. V. (2022, June). Features of professional vocabulary and its difference from terms. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2432, No. 1, p. 060017). AIP Publishing LLC.
13. Mustaeva, G. S., Saidivalieva, V. S., & Ataeva, G. V. (2022, June). Features of professional vocabulary and its difference from terms. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2432, No. 1, p. 060017). AIP Publishing LLC.
14. Насиба Шарифовна Юнусова, & Муслимахон Яхяева (2022). МОЛОДЕЖЬ И ИНФОРМАЦИОННАЯ СРЕДА. Academic research in educational sciences, 3 (10), 372-376.
15. Н. Ш. Юнусова (2022). ЁШ МУТАХАССИСЛАРНИ ТАРБИЯЛАШДА ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРНИ. Academic research in educational sciences, 3 (TSTU Conference 1), 339-341.
16. Юнусова Насиба Шарифовна, Назарова Нилуфар Жўраевна, & Жуманиязова Насиба Сапарбоевна (2022). ПЕДАГОГЛАРДА КАСБИЙ КОМПЕТЕНЦИЯНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ (ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ МИСОЛИДА). Современное образование (Узбекистан), (6 (115)), 9-16. doi: 10.34920/SO/VOL_2022_ISSUE_6_2
17. Н. Ш. Юнусова, Жавлон Алимухаммедов, & Мухаммад Суяров (2022). ТРАНСПОРТ СОҲАСИДА МУТАХАССИСЛАРНИ ТАЙЁРЛАШДА ДИН ВА АХЛОҚ МАСАЛАЛАРИ. Academic research in educational sciences, 3 (TSTU Conference 1), 222-226.
18. Boltaevna, S. F. A., & Upashevna, A. L. (2022). Signs of Innovation Economy and its Assessment Indicators. Specialusis Ugdymas, 2(43), 3178-3190.
19. Akbarova, L. U. (2022). APPLICATION OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN PRACTICAL CLASSES IN THE DISCIPLINE" ECONOMIC THEORY". Journal of new century innovations, 16(1), 133-3/. Akbarova, L. U. (2022). APPLICATION OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN PRACTICAL CLASSES IN THE DISCIPLINE" ECONOMIC THEORY". Journal of new century innovations, 16(1), 133-135.
20. Akbarova, L. U. (2022). THE SIGNIFICANCE OF ECONOMIC THEORY IN KNOWING AND SOLVING PROBLEMS OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. Journal of new century innovations, 16(1), 128-129.